

Pontus Fahlbeck, tidsandan och folkrörelserna

Erik Ringmar¹

I ett gåvobrev, daterat Djursholm, 21 september, 1918, donerade den avgående chefredaktören, Pontus Fahlbeck, generöst 250000 kronor till en stiftelse som skulle ansvara för den framtida utgivningen av *Statsvetenskaplig tidskrift*.² Vad det gäller tidskriftens innehåll ville Fahlbeck inte binda kommande redaktörer, sa han, men han underströk att artiklarna ska vara av vetenskaplig och inte av partipolitisk natur. ”Blott i en punkt skall jag tillåta mig att angiva ett önskemål för det vetenskapliga arbete, som jag hoppas genom denna stiftelse främja.” Och det gällde ”det stora ämnet om *folks, staters och kulturers förfall och undergång*.”³

När Fahlbeck skrev sitt gåvobrev höll det första världskriget precis på att avslutas – den tyska, villkorslösa, kapitulationen kom tre, och krigsstilleståndet sju, veckor senare. När han beskrev ”den fruktansvärda kris, som den civiliserade världen genomgår”, var det sålunda uppenbart vad Fahlbeck refererade till. Men, sa han, medan manspillan och ödeläggelse kan ”ersättas snart inom ett livskraftigt folk”, beror kulturers undergång och fall inte främst på förluster i krig utan istället på ”inre brister, sjukdomar i känsla och vilja.” Dessa känslor och vilje-baserade sjukdomar drabbar inte bara de krigförande parterna, och Sverige är sålunda inte undantaget. Tvärt om. Vårt land har ”redan länge vittnat om folklig ohälsa.”⁴ Tiden visade upp en rad sjukdomstecken: en allt mer utbredd materialism – ”med kapitalism ovanför i samhället och socialism nedan” – men också svenskarnas ”ringa äktenskaplighet” och det stora antalet utomäktenskapliga barn. Dessutom saknar svenskarna den rätta nationalkänslan, vilket visar sig i en stor emigration och i en ovilja att försvara landet.

1 Denna essä är den första i en serie av jubileumssäer som publiceras med anledning av att Fahlbeckska stiftelsen fyller 100 år hösten 2018. Författaren är tacksam till Peter Baehr, Magnus Jerneck och till Gustav Lidén och hans kollegor på Mitt-universitetet i Sundsvall för kommentarer på en tidigare version av den här artikeln. Tack också till arkivet för *Statsvetenskaplig tidskrift* — <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/issue/archive> — där alla tidigare nummer av tidskriften finns tillgängliga.

2 Fahlbeck, ”Strödda meddelanden.” Storleken på donationen är inte en tillfällighet – år 1918 fyllde Lunds universitet 250 år. Fahlbeck hade som ung ekonomiska problem men gifte sig rikt och investerade arvet från sin fru bland annat i Skånes då mycket framgångsrika sockerindustri. Tillsammans med sin fru skänkte Fahlbeck år 1919 en halv miljon finska mark till upprättandet av en professur i statistik vid Åbo akademi. Carlsson, ”Pontus Erland Andersson Fahlbeck.”

3 Fahlbeck, ”Strödda meddelanden”, 235, kursiverat i originaltexten.

4 Ibid.

Erik Ringmar är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
E-post: erik.ringmar@svet.lu.se

I det allmänna livet har ”statskänslan” och ”statslydnaden” undanträngts av privata intressen, och i det privata livet har ”partikänslan” och ”partilydnaden” ersatt rättskänslan. Det var analysen av detta sjukdomssyndrom som Fahlbeck hoppades att *Statsvetenskaplig tidskrift* skulle ta sig an. ”Statsvetenskaperna kunna ingen högre uppgift ha”, sammanfattade han, ”än att häremot söka bot, om bot står att vinna.”

Att studera denna mäktiga företeelse, stater förfall och undergång, genom tiderna, dess förebud och dess förlopp, från Grekland och Rom och ännu äldre kulturer till våra dagars folk och stater, samt upplysa och varna – det är den uppgift, som jag såsom mitt vetenskapliga testamente lägger denna stiftelse särskilt om hjärtat.⁵

Fahlbecks uppmaningar har fallit på döva öron. Medan statsvetare glatt tagit emot stipendier från Fahlbeckska Stiftelsen, har de helt ignorerat donatorns intentioner. Inga svenska statsvetare har sysslat med frågor om stater uppgång och fall. I den mån det ursprungliga gåvobrevet alls har lästs, har dess språkbruk setts som pinsamt. De problem Fahlbeck ställer upp – hans tal om ”sjukdomar i känsla och vilja” – avslöjar honom som en produkt av sin tid. Tidsandan har förändrats sedan 1918 och det har givit oss rätten att syssla med helt andra frågor.

Den här artikeln ska handla om tidsandan, eller stämningen, kring tiden runt första världskriget, med Pontus Fahlbeck som utgångspunkt. Det var många som samtidigt med Fahlbeck oroade sig på det här sättet.⁶ Före kriget beskrev sociologer som Max Weber och Georg Simmel hur det moderna samhället berövat individer dess handlingskraft, och politiker som Theodore Roosevelt byggde ett helt politiskt program kring metaforer om sjukdom, livskraft och nationell styrka. Efter kriget blev kulturpessimismen akut, framför allt hos konservativa och tysklandsvänner. Efter Tysklands sammanbrott blev Fahlbeck nedslagen och bitter och hans gåvobrev skrevs bara månader efter publikationen av den första volymen av Oswald Spenglers *Untergang des Abendlandes*, en bok som redan flitigt diskuterades bland europeiska intellektuella.⁷ Samtidigt, som vi ska se, var Fahlbecks analys helt annorlunda. Hans slutsatser var lika pessimistiska som Webers, Simmels och Spenglers, och lika konservativa som Roosevelts, men han identifierade andra problem och föreslog andra lösningar. Sveriges problem var inte omvärldens, och den tidsanda som givit senare generationer av svenska statsvetare en förevändning att ignorera Fahlbecks uppmaningar, var specifikt svensk.

5 Ibid., 235–236.

6 Om svenska reaktioner, se Sturfelt, ”Utanför krigskartan”, 143–167; och Johansson, ”Nationens manliga dådkraft”, 111–142.

7 Om Fahlbecks reaktioner på resultatet av kriget, se Carlsson, ”Pontus Erland Andersson Fahlbeck.” Även om Fahlbeck kan ha varit påverkad av Spenglers *Kulturpessimismus*, så var han inte märkbart påverkad av hans metahistoriska teorier. De kommer därför inte att vidare diskuteras.

Men vår uppgift är samtidigt inte beskrivande så mycket som teoretiserande. Vi är intresserade av Fahlbeck men framför allt av vad en ”tidsanda” eller en ”stämning” kan tänkas vara, hur tidsandor och stämningar uppstår och hur de kan användas i en förklarande analys. Hänvisningar till tidsandor och stämningar är mycket vanliga bland lekmän och journalister, och förekommer bland historiker, men ingen samhällsvetare, varken i Sverige eller utomlands, har på allvar tagit sig an begreppen.⁸ Kanske tidsandor är för efemära och stämningar för svåra att greppa. Å andra sida finns det en ganska betydande diskussion bland filosofer och psykologer om vad *moods*, *humeurs* och *Stimmung* är och hur dessa begrepp kan användas analytiskt.⁹ Det borde gå att applicera dessa lärdomar på vårt historiska material och på Fahlbeck och hans samtid. Det är åtminstone det vi ska försöka göra här. Mer än någonting annat, kommer vi att hävda, rör tidsandor och stämningar våra kroppar – hur våra kroppar befinner sig i rummet och hur de rör, och kan röra sig, i tiden. Tidsandor och stämningar är en fråga både om folkets rörelser och om folkrörelser. Och intressant nog, om vi läser Fahlbeck från det perspektivet kommer vi snabbt att märka att ”rörelse” – hos individer, men framför allt hos det svenska folket som helhet – var en metafor som strukturerade mycket av hans författarskap. Det går nog inte att besvara Fahlbecks uppfordran att förklara orsakerna bakom ”staters förfall och undergång”, men kanske kan vi utveckla begrepp som gör det möjligt att bättre förstå vad han menade med ett samhälles ”sjukdomar i känsla och vilja.”

Pontus Fahlbeck

Pontus Fahlbeck var en värmländsk bondpojke, född 1850, som tjugo år gammal började studera vid Lunds universitet.¹⁰ Fem år senare avlade han kandidatexamen och tio år senare doktorsexamen. Han fortsattes som docent i historia, men intresserade sig också för statistik och nationalekonomi. Det var hans argument för en protektionistisk ekonomisk politik, framlagda under den stora tullstriden 1887, som först gjorde honom känd bland en större allmänhet.¹¹ Under de följande åren var Fahlbeck en flitig deltagare i den offentliga debatten där han fortsatte att försvara konservativa ståndpunkter. År 1889 blev han professor i historia och statskunskap, en titel som 1902 förvandlades till en professur i statskunskap och statistik. År 1890 gifte han sig med Anna Alice von

8 Historiker som använt begreppen inkluderar Salomon, *Rebeller i takt med tiden*, se framför allt ss. 64–92. Dallek, ”National Mood and American Foreign Policy”, 339–361.

9 En klassisk text om *Langeweile*, ”tråkighet”, som stämning är Heidegger, *The Fundamental Concepts of Metaphysics*. Jmf. Carroll, ”Art and Mood”, 521–555.

10 Wallengren, ”Pontus Fahlbeck”, 210–228; ”Fahlbeck, Pontus Erland”, 1968; ”Fahlbeck, Pontus Erland”, 1907; Vallinder, ”Pontus Fahlbeck”, 51–70.

11 Vallinder, ”Pontus Fahlbeck”, 55.

Willebrand, dottern till en finlandssvensk friherre.¹² Han valdes till riksdagsledamot för Högerpartiet år 1903, pensionerades från universitetet 1915, och dog åtta år senare. Han är begravd på Norra kyrkogården i Lund.¹³

Men det var *Statsvetenskaplig tidskrift* som var hans speciella skötebarn. Han grundade tidskriften redan 1897 – *American Political Science Review* grundades först 1906 – och lyckades snart engagera en mycket prominent skara artikelförfattare: statsvetare som Rudolf Kjellén och Axel Brusewitz, ekonomhistorikern Eli Heckscher och statistikern Gustav Sundbärg, bland andra. Men den ojämförligt flitigaste skribenten var Fahlbeck själv. Under hans redaktörskap, 1897–1918, publicerades 355 artiklar, inte mindre än 68 av dem skrivna av Fahlbeck, motsvarande en femtedel av materialet. ”[D]å ej främmande bidrag, större eller mindre, bättre eller sämre, räckte till”, urskuldande han sig när han 1918 såg tillbaka på sin gärning, ”måste redaktören själv gripa till pennan för att fylla de utlovade fem häftena om tillsammans minst tjugo ark.”¹⁴ Trots uppmaningarna till sina efterföljande redaktörer om att undvika partipolitiska ståndpunkter så var Fahlbecks egna artiklar ofta inlägg snarare än vetenskap, och han försvarade nästan alltid Högerpartiets ståndpunkter.¹⁵ Han skrev om Sveriges grundlag och om valsystemet, om arbetarklassens framväxt och om faran av socialism; han diskuterade Sveriges ekonomi och demografiska tendenser; och krävde mer, och mer exakt, svensk statistik. Han skrev också om försvarsfrågan och innan världskriget var han en prominent förespråkare för ett svenskt deltagande på Tysklands sida.¹⁶ När Fahlbeck pensionerades innehöll hans bibliografi 149 titlar. Kanske skrev han lite för fort och lite för mycket, men ”genom tankens djärvhet och uppslagens rikedom”, som Fahlbecks efterträdare, Sigfrid Wallengren, påpekade i dödsrunan i *Statsvetenskaplig tidskrift*, ”har han på sina skilda arbetsområden verkat som en eggande och förnyande kraft.”¹⁷

Fahlbecks dystra varningar angående kulturell nedgång och nationellt förfall var intellektuellt allmängods under 1900-talets första årtionden, framför allt bland konservativa. En fråga som oroade dem var den framväxande

12 Fahlbeck var en av undertecknarna av ”Pro Finlandia”, 1899, ett upprop bland europeiska intellektuella mot russifieringen av Finland. Carlsson, ”Pontus Erland Andersson Fahlbeck.” Se vidare Fahlbeck, ”Ett försummat tillfälle”, 147–159.

13 Han fick två festskrifter tillägnade sig. Fahlbeck, *Festskrift till Pontus Fahlbeck* Den andra var ett nummer av *Statsvetenskaplig tidskrift*, 23:4, 1920, dedicerat till honom.

14 Fahlbeck, ”Avskedsord”, 260.

15 ”Knappast någon svensk vetenskapsman”, som Carlsson diplomatiskt uttrycker det, ”har i så hög grad som F. betonat sambandet mellan samhällsvetenskaplig forskning och aktiv politisk verksamhet.” Carlsson, ”Pontus Erland Andersson Fahlbeck.” Jmf. Vallinder, ”Pontus Fahlbeck”, 53.

16 Fahlbecks entusiasm för Tysklands sak, och en artikel i *Statsvetenskaplig tidskrift* hösten 1914 som raljerade mot England, kritiserades till och med av Karl Staaf och utrikesminister K.A. Wallenberg i riksdagen. Vallinder, ”Pontus Fahlbeck”, 53–54. Se Fahlbeck, ”Världskriget Och vi”, 209–214.

17 Wallengren, ”Pontus Fahlbeck”, 226. Fahlbecks bibliografi finns återgiven i Fahlbeck, *Festskrift till Pontus Fahlbeck*, 367–377.

arbetarklassen, dess uppenbara misär och allt mer högljudda krav. Fahlbeck tog sig an problemet i boken *Stånd och klasser*, 1892, och i en serie artiklar i *Statsvetenskaplig tidskrift* år 1905. Här kritiserade han socialdemokratiska lösningar men erkände samtidigt att någonting måste göras för att förbättra arbetarnas situation. Roten till det onda, som Fahlbeck såg det, var bristen på fasta anställningsförhållanden. Det var ”det fria eller lösa arbetsavtalet” som mer än någonting annat proletariserade arbetaren. Hans förslag till lösning var en kombination av statligt stöd – i form av socialförsäkring och skyddslagstiftning – och moralisk upprustning – i form av nykterhet och folkbildning. Men framför allt förespråkade han fasta anställningar som kunde ge ”arbetaren en livsvarig anställning och tjänstemans karaktär.”¹⁸ Som Wallengren påpekade, är detta ”en anordning, vars förenlighet i sin generella form med det ekonomiska livets förutsättningar synes rätt så tvivelaktig.”¹⁹

Fahlbeck var, som han själv uttryckte det, ”radikal i sociala ting, konservativ i politiska.” Det vill säga, han ”var med utvecklingen i arbetarefrågor och till och med lång före den, men mot densamma på författningens område.”²⁰ Ett exempel på det senare är rösträtten. Även om han i princip inte var emot en utvidgad rösträtt, var han rädd för partipolitik och pöbelvälde. Den svenska frihetstidens kaos och korruption var ett skräckexempel till vilket han ofta återkom.²¹ För att förhindra att historien upprepade sig insisterade han på att maktodelningsprincipen i 1809 års grundlag skulle upprätthållas och att kungamakten inte skulle abdikera inför demokratin.²² Titeln på en av hans artiklar i *Statsvetenskaplig tidskrift* – ”Personligt rådsvälde eller folkligt kungadöme” – sammanfattar alternativen.²³ Medan det personliga rådsväldet gynnade egoistiska särintressen, var det folkliga kungadömet ett styre i hela landets intresse.

Men ingenting oroade Fahlbeck mer än den ”folkliga ohälsa” och de ”inre brister, sjukdomar i känsla och vilja” på vilka han såg så många tecken. Det är dessa sjukdomar som leder till staters, rasers och folks förfall, och det är dessa sjukdomar som han ville att statskunskapen skulle bekämpa. I gåvobrevet från 1918 sa han inte mycket om sin egen analys av problemet men han hade diskuterat det tidigare, inte minst i ett tal till Tyska Rashygieniska Sällskapets möte i Dresden, 1911, återgett i *Statsvetenskaplig tidskrift*.²⁴ Men det var inte individens fysiska eller moraliska defekter som oroade Fahlbeck. Så länge samhället

18 Fahlbeck, ”Ett politiskt program”, 216–218.

19 Wallengren, ”Pontus Fahlbeck”, 215.

20 Fahlbeck, ”Avskedsord”, 260, kursiverat i originaltexten. Vallinder kallar Fahlbeck ”katedersocialist”, men det ideologiska arvet är klart konservativt. Vallinder, ”Pontus Fahlbeck”, 61.

21 Fahlbeck, ”Personligt rådsvälde eller folkligt konungadöme”, 95; Fahlbeck, ”Ett politiskt program”, 208–209; Fahlbeck, ”Ett försummat tillfälle”, 154; Vallinder, ”Pontus Fahlbeck”, 62–68.

22 Wallengren, ”Pontus Fahlbeck”, 222.

23 Fahlbeck, ”Personligt rådsvälde eller folkligt konungadöme.”

24 Fahlbeck, ”Nymalthusianismen från rasbiologisk och rashygienisk synpunkt”, 314–334.

är tillräckligt meritokratiskt och har hög social rörlighet, förklarade han, kommer alltid de mest dugliga att kunna ta sig fram och ta ansvar för statens skötsel.²⁵ Degenereringen gällde istället den ”andliga arfsmassan” – folks inställningar, samhällets seder, och det politiska livets värderingar och attityder. Vi är på väg att begå kollektivt självmord, slog Fahlbeck fast, och det mest uppenbara tecknet var det sjunkande barnafödandet – ett ämne som, såsom Wallengren påpekade, ”i högsta grad kom hans sociala sinne att vibrera.”²⁶

Fahlbeck identifierade tre orsaker till den sjunkande nativiteten: det ökande välståndet, förändringen av relationerna mellan könen, och den nya rationalistiska världsåskådningen.²⁷ Med ökat välstånd utvecklar män och kvinnor nya behov, och när båda parter kan leva bekvämt utan barn och familj blir ”familjelif och konsumgäns” mindre viktiga. Självständiga, emanciperade, kvinnor är dessutom mer obenägna att ”underkasta sig moderskapets börda.”²⁸ Detta gäller framför allt kvinnor ”inom de högre klasserna”, och deras män, som allt mer kommit att lyssna till dem.²⁹ Samtidigt gjorde den tilltagande rationalismen samhället allt mer individualistiskt.

Härunder minskas vördnaden för forna seder och bestående inrättningar. Familj och släkt och stat, som tidigare omgäfvits med religiös helgd, betraktas som inrättningar, hvilka ha sitt värde, endast i den mån de skänka individen nytta. Människan, d.v.s. den enskilde och hans fördel blir alltings mått.³⁰

Moderna samhällen är långt mer civiliserade än tidigare samhällen men civilisationen håller samtidigt på att undergräva sig själv. Moderna människor är förfinade och vekliga, de har förlorat sin samhörighetskänsla, blivit världsmedborgare och förfallit till upprivande inre strider.³¹ Materialistiska och självuppbyggna människor är emottagliga för argument från ”nymalthusianer” som förespråkar mindre familjer – det så kallade ”tvåbarnssystemet.” Enligt Sveriges ledande nymalthusian, Lundaekonomen Knut Wiksell, gör mindre familjer att det finns det färre munnar att mätta, och därmed också färre arbetslösa och fattiga för staten att ta hand om. Men Fahlbeck varnade skarpt för alla sådana slutsatser. Färre invånare gör en stat svagare, inte starkare. Det är till exempel den ”vita rasens” snabbt växande antal – och dess behovet av existentiellt ”armbågsrum” – som förklarar varför européerna expanderade så snabbt över

25 Ibid., 321. Jmf. Fahlbecks analys av Sveriges beslut att inte ingripa i finska inbördeskriget våren 1918: ”om fysisk degeneration kan icke vara tal. Svenskarna äro nog lika kraftfulla och lika tappra som förr ... Det är varken fysisk kraft eller mod som fattas. Det var viljan allenast, som svek.” Fahlbeck, ”Ett försummat tillfälle”, 151.

26 Wallengren, ”Pontus Fahlbeck”, 217.

27 Fahlbeck, ”Nymalthusianismen från rasbiologisk och rashygienisk synpunkt”, 323.

28 Ibid.

29 Fahlbeck, ”Nymalthusianism”, 287.

30 Fahlbeck, ”Nymalthusianismen från rasbiologisk och rashygienisk synpunkt”, 324.

31 Ibid.

världen under 1800-talet. Om vi européer nu minskar i antal kommer andra, mer livskraftiga men kulturellt underlägsna, folk snart att ta över. Först kommer de gula raserna, varnade Fahlbeck, och sedan de svarta; först som tjänare och sedan som herrar.³²

Här liksom i många andra stycken är Fahlbecks retorik både förlegad och pinsam.³³ Han stod på fel sida när världshistorien rörde på sig och till slut blev han överkörd. Vad han önskade sig var ett enklare och mer välordnat samhälle, en nationell gemenskap där människor brydde sig om varandra och alla hade sin givna plats i en hierarkisk struktur. Men den sortens konservativa ideal tillhörde en förgången tid. Av senare generationers svenskar sågs hans konservatism som reaktionär, hans nationalism som krigshetsande, och hans varningar angående ”rashygien” som ett sätt att röja väg för Hitler.

Tidsandan

Det har nu snart gått hundra år sedan Pontus Fahlbeck skrev sitt gåvobrev och man kan undra i vilken mån svenska statsvetare brytt sig om hans uppfordringar. Svaret är nästan inte alls.³⁴ Svenska statsvetare har inte sysslat med den typ av historisk makrosociologi som Fahlbecks ville uppmuntra. Det finns nästan ingenting i svenska statsvetares sammantagna författarskap om staters uppgång och fall – ingenting som liknar Gibbons, Spenglers eller Toynbees spekulationer – och de har inte brytt sig mycket om tillståndet hos ”den andliga arfsmassan.” Svenska statsvetare har befunnit sig mycket närmare marken, mycket närmare den politiska makten, och de har studerat det politiska systemet utan den krismedvetenhet som fick Fahlbecks sociala sinne att vibrera.³⁵

Mycket hänger naturligtvis på hur vi definierar ”den andliga arfsmassan.” Wallengren – som redan han verkar lätt generad över begreppet – översätter det som en fråga om ett samhälles ”inställningar, seder, och det politiska livets värderingar och attityder.”³⁶ Och om det är en studie av dessa ämnen som uppgiften gäller så har svenska statsvetare naturligtvis inte skött sig så illa. Det finns en lång rad studier av väljarbeteenden där svenskarnas inställningar har undersökts; det finns också många undersökningar, inte minst den Tingstenska

32 Ibid., 331.

33 Vallinder, ”Pontus Fahlbeck”, 52.

34 För en övergripande disciplinshistoria se bidragen till Jerneck och Badersten, *Kontraster och nyanser*. Kortare genomgångar är Ruin, ”Political Science Research in Sweden 1960–1975”, 157–184; Ruin, ”Political Science on the Periphery”, 41–54. Om studiet av internationell politik i Sverige se Jönsson, ”International Politics”, 149–165.

35 Något som Fahlbeck var medveten om. ”Den politiska vetenskapen”, påpekade han, ”har hos oss icke vunnit en utveckling, svarande mot de rika politiska erfarenheter, som här samlats under århundraden.” Sverige har ingen motsvarighet till Aristoteles, Bodin, Grotius, Locke eller Montesquieu. Fahlbeck, ”Statsvetenskaperna vid universiteten”, 279.

36 Wallengren, ”Pontus Fahlbeck”, 227.

argumentanalysen, där politiska värderingar nagelfarits med stor skärpa. Och "samhällets seder" är ett ämne som både gamla idéhistoriker och postmoderna teoretiker tagit sig an. Men samtidigt missar studier som dessa hela vitsen med Fahlbecks uppdrag. Det var inte analys utan sjukdomsdiagnostik han ville att statsvetare skulle ägna sig åt. Uppgiften var inte bara att beskriva folksjälens utan att bota den. Svenska statsvetare har inte – i alla fall inte sedan 1945 – delat den diagnosen, och därför har de inte kunnat motsvara Fahlbecks förväntningar. Tidsandan har förändrats sedan 1918 och det har givit dem rätten att syssla med helt andra frågor. Svenska statsvetare har varit ointresserade av etiologi eftersom de helt saknat sjukdomsinsikt.

Pontus Fahlbeck, kan vi konstatera, var alldeles för mycket ett barn av sin tid. Hans språkbruk och värderingar var konservativa i en gammaldags konserverande bemärkelse som inte överlevde det andra världskriget. Det var inte världen som höll på att gå under, utan *hans* värld; inte kulturen eller nationen som var i kris, utan *hans* kultur och nation. Fahlbecks artiklar i *Statsvetenskaplig tidskrift* var hans försök att förlika sig med sin samtid, men också att protestera emot och att motarbeta den. Hans *Kulturpessimismus* var en del av tidsandan, men sen förändrades tidsandan och med den statsvetarnas forskningsinriktning. Ingen svensk statsvetare har kunnat ta sig an de uppgifter Fahlbeck anvisade eftersom vi lever i en annan tid och i en annan tids anda.

Men den slutsatsen tvingar oss förstås att också relativisera senare tiders forskning på exakt samma sätt. Tidsandan präglar oss alla, inte bara Fahlbeck, och även de förment mest objektiva av forskningsresultat kommer på så sätt att höra hemma i en viss tid, med den tidens egen analys av samhällets "sjukdomar i känsla och vilja." Dagens svenska statsvetare har visst sjukdomsinsikt och intresse för etiologi, men våra insikter identifierar andra sjukdomar och andra orsakssamband.³⁷ Men just därför kommer också vår tids forskning en dag att framstå som förlegad och lite lätt löjlig. Den slutsatsen betyder inte att vetenskaplig objektivitet är omöjlig, eller ens att forskningsresultat alltid är beroende av forskarens egna värderingar, men det betyder att all relevant forskning är relevant bara i relation till en viss tids människor och de problem de definierar. På så sätt kommer statsvetenskapen inte bara att handla om objektiva fakta utan också om den betydelse som människor i en viss tid ger till objektiva fakta.

Den här slutsatsen öppnar för ett annat sätt att förstå det uppdrag som Pontus Fahlbecks gav till den svenska statsvetarkåren. Om all samhällsvetenskaplig forskning präglas av en viss tids anda, kan en studie av den samhällsvetenskapliga forskningen inte bara hjälpa oss att bättre förstå samhället utan också den tids anda i vilken varje forskningsresultat presenteras. En sådan studie ligger mycket nära Fahlbecks oro inför "de sjukdomar i känsla och vilja" som han identifierat hos det svenska folket. Att studera tidsandan skulle

37 Se vidare Taylor, "Neutrality in Political Science", 89–90.

sålunda vara ett sätt att faktiskt ta sig an det projekt han anvisade. Problemet är bara att förstå vad en "tidsanda" kan vara.³⁸

Hänvisningar till tidsandor och nationella stämningar är mycket vanligt förekommande bland lekmän och journalister. Man läser till exempel ofta om hur 1960-talets tidsanda ledde till antikrigsdemonstrationer, drogmissbruk och sexuell promiskuitet, eller nu senast om hur nationella stämningar gjort ryssar allt mer skeptiska gentemot Europa och européer allt mer skeptiska gentemot EU. Men även om enskilda historiker ibland använt sig av den här typen av förklaringar har samhällsvetare varit mer tveksamma.³⁹ Begrepp som "tidsanda" eller "stämning" är alltför luddiga och efemära. Och även om stämningarna i fråga kan tillfredsställande definieras, så kan de inte empiriskt beläggas och därmed varken studeras eller användas i en förklarande modell. En studie av tidsandor blir till konst snarare än vetenskap.⁴⁰

Istället har samhällsvetare reducerat andor och stämningar till en fråga om människors attityder.⁴¹ Men en tidsanda och en stämning är inte det samma som en åsikt. Detta beror först och främst på ett aggregationsproblem. Det kan vara en stor skillnad på individens sinnesstämningar och sinnesstämningarna hos samhället som helhet och de senare kan inte alltid reduceras till de förra. Så till exempel skapade 9/11 attackerna i USA en stämning av ångest hos den amerikanska nationen som inte nödvändigtvis motsvarades av en ångest hos enskilda amerikaner. Vi kan vara panikslagna som nationer men ändå fortsätta att leva våra individuella liv ungefär som vanligt. På samma sätt behöver det inte ha varit någonting fel på de svenskar som Fahlbeck diskuterade – de som inte födde barn och som utvandrade till Amerika. Det var inte de som var sjuka, istället var det Sverige som helhet som var sjukt.

Den andra, och mer grundläggande, orsaken är att stämningar inte har något kognitivt innehåll och därför inte kan studeras genom opinionsundersökningar.⁴² Stämningar är inte åsikter, men de är inte heller känslor. Om en leopard hoppar på oss i djungeln blir vi rädda. Rädslan följer mer eller mindre omedelbart så fort leopardens närvaro har registrerats av våra sinnen, och även om rädslan inte kräver en medveten kognitiv bearbetning så har den ändå ett kognitivt innehåll. Vi blir rädda för någonting – för leoparden – och vi springer iväg. Stämningar fungerar inte så. En stämning handlar inte om någonting och

38 Om behovet av en studie av stämningar, se Hofstadter, "Manifest Destiny and the Philippines", 197, 199. Om "moods", se Stanghellini and Rosfort, *Emotions and Personhood*, 155–166; Ryle, *The Concept of Mind*, 93–104; Han-Pile, "Affectivity", 241–248.

39 Salomon exemplifierar men definierar och teoretiserar inte. "En helhetsbild av 1960-talets tidsanda", säger han, är "besvärlig att inringa." Salomon, *Rebeller i takt med tiden*, 66.

40 Jmf. Lundquist, "Statsvetenskap och biologi", 439.

41 Se, t.ex. Rahn, Kroeger & Kite, "A Framework for the Study of Public Mood", 29–58; Sizer, "Towards A Computational Theory of Mood", 743–770; Stimson, "On the Meaning & Measurement of Mood", 23–34.

42 Carroll, "Art and Mood", 525–533.

den ger oss inga instruktioner för hur vi ska bete oss.⁴³ En stämning är inte någonting vi har utan istället ett tillstånd vi befinner oss i; det är en ton eller en nyans som färgar av sig på allt vi förnimmer och som påverkar allt vi tänker och minns.⁴⁴ Därför vet vi ofta inte vilken stämning vi befinner oss i förrän den pekats ut åt oss eller förrän den hunnit förändras. Det är först när min fru reagerar på något korthugget jag säger över frukostbordet som jag förstår att jag är på dåligt humör idag, och det var först när kulturpessimismen under 1920-talet förbytts till hedonistisk dekadens som 1910-talets tidsanda kunde analyseras och förstås.⁴⁵

Själva order ”stämning” kan hjälpa oss en bit på vägen här.⁴⁶ Att stämma ett instrument är att etablera en relation mellan två strängar som bringar dem i harmoni med varandra. På samma sätt kan en person bringas i samklang med den situation hon befinner sig i, eller sinnesstämningen hos två personer kan bringas i samklang med varandra. Att just en musikalisk metafor används här är inte en slump. Musik, precis som stämningar, saknar kognitivt innehåll. Musik handlar inte heller om någonting och ger oss inte heller några instruktioner för hur vi ska handla. Istället består musik av mönster av toner och rytmer som stegrar sig och faller, accentueras och stannar av, ondulerar och pulserar. De mönster som musiken reproducerar beskriver till exempel – och kanske framför allt – de olika sätt på vilka våra kroppar rör, eller skulle kunna röra, sig.⁴⁷ Musik handlar om hur kroppen befinner sig i rummet, och att lyssna på musik är därför mer än någonting annat att undersöka de rörelsescheman som står oss till buds. Det är sålunda inte en tillfällighet att musik ofta används för att beskriva en viss tids anda. Det snabbaste sättet att förstå 60-talets tidsanda är att spela en skiva av Bob Dylan eller The Beatles, och det bästa sättet att förstå Thatchers Storbritannien är att lyssna på punkmusik. Det är i musiken som samhället finner sig självt och det är i musiken mer än någon annan stans som vi finner samhället.

Att vara i en viss stämning handlar sålunda om en viss kroppshållning.⁴⁸ Om vi är uttråkade håller vi kroppen på ett visst sätt; om vi är glada eller optimistiska håller vi den på ett helt annat sätt. Kroppshållningen visar vilken stämning vi befinner oss i; eller snarare, det är i stämningen som våra kroppar uttrycker som vi finner oss själva. En tidsanda, kan vi sålunda sammanfatta, beskrivs bäst i termer av en kroppshållning, kroppens plats i rummet, och genom de rörelsemönster som varje tidsperiod gör möjliga. Det gäller våra

43 Ryle, *The Concept of Mind*, 96–97.

44 Carroll, ”Art and Mood”, 529–531; Dreyfus, *Being-in-the-World*, 173–175.

45 Han-Pile, ”Affectivity”, 245.

46 Om stämningar, *Stimmungen*, i Heideggers filosofi, se Dreyfus, *Being-in-the-World*, 169–175.

47 Langer, *Philosophy in a New Key*, 227–228; Dewey, *Art as Experience*, 179–183.

48 Stanghellini & Rosfort, *Emotions and Personhood*, 155–162. Se vidare Young, ”Throwing Like a Girl”, 137–156. Jmf. Lundquist, ”Statsvetenskap och biologi”, 439–444.

enskilda men också våra kollektiva jag. Så till exempel karaktäriserade försvarsminister Donald Rumsfeld vid ett flertal tillfällen USAs hållning efter 9/11 som "a forward-leaning posture" – "framåtlutad", och kan vi tillägga, "beredd att slå till."⁴⁹ Men den beskrivningen gäller den kollektiva samhällskroppen och det betyder inte att enskilda amerikaner var speciellt framåtlutade. På samma sätt kan Fahlbecks Sverige beskrivas som "sömnigt" eller "stillastående" utan att individuella svenskar, i genomsnitt eller i huvudsak, var varken sömniga eller orörliga. Tvärt om. Sverige som helhet kan ha somnat trots att svenskarna som individer blivit allt mer aktiva.

Tre sätt att röra sig

Vi kan nu återvända till Fahlbecks egen tid och försöka oss på en analys av de "inre brister, sjukdomar i känsla och vilja" som han oroade sig för. Vår uppgift är att studera de samtida studierna av samhället, men inte för dess innehålls skull utan istället för de stämningar de uttrycker. Tiden kring det först världskriget, sa vi, präglades av en utspridd kulturpessimism och tre exponenter för tidsandan var Max Weber, Georg Simmel och Theodore Roosevelt – den sistnämnde naturligtvis president i USA med också, både före och efter tiden i Vita Huset, en flitig författare och debattör. Men innan vi kan sammanfatta deras respektive analyser måste vi rensa bort det kognitiva innehållet i texterna och leta efter musiken. Vi är intresserade av kroppshållningar, av kroppens plats i rummet, och av de rörelsemönster som tiden gjorde möjliga.

Och mycket riktigt ger nästan alla samtida samhällsvetenskapliga studier uttryck för en känsla av missmod och passivitet. Under 1800-talet hade européer flyttat på sig som aldrig tidigare – de hade brutit upp från landet och begett sig till fabriker i de stora nya städerna, eller emigrerat till Nordamerika och Australien. Men när de väl etablerat sig i sina nya miljöer, klagade samhällsvetarna, verkade de ha tappat all sin handlingskraft. Européerna var håglösa, och en känsla av *ennui*, *spleen*, och *Langeweile* spred sig snabbt bland befolkningens breda lager.⁵⁰ Och vi hittar diagnosen också där vi minst av allt skulle vänta oss den – i det framgångsrika och framtidsinriktade USA. Civilisationens framväxt hade inte gjort amerikaner mer självsäkra och optimistiska, utan tvärt om svaga, nervösa och oroliga. Amerikanska läkare gav diagnosen *neurasthenia*, "neurasteni", åt symptomen, ett tillstånd som kunde liknas vid vår egen tids "kroniskt trötthetssyndrom" eller "utbrändhet."⁵¹ Neurasteni består, sa

49 Woodward, *Plan of Attack*, 19; Woodward, *Bush at War*, 20.

50 Jmf. Goodsteins diskussion om "boredom and the modernization of subjectivity", i Goodstein, *Experience Without Qualities*, 101–246.

51 Termen introducerades av George Beard i Beard, *American Nervousness*. Se också Mitchell, *Fat and Blood and How to Make Them*; Mitchell, *Wear and Tear*; Jmf. Schuster, *Neurasthenic Nation*, 36–46; Lutz, *American Nervousness*, 1–37.

filosofer William James, som själv led av sjukdomen, ”av en kronisk känsla av svaghet, slöhet, letargi, utmattning, otillräcklighet, brist på möjligheter, av en överklighetskänsla och viljelöshet.”⁵²

Max Weber var också hela sitt liv plågad av svåra depressioner. Hösten 1897, trettiofem år gammal, blev han allvarligt sjuk för första gången och fick ta en paus i sin akademiska karriär. Utmattad och ångestriden kunde han sitta framför fönstret i timmar och bara titta tomt framför sig.⁵³ Även om han aldrig direkt refererade till sin sjukdom i sitt akademiska arbete är det ändå lätt att se en koppling. I ”Wissenschaft als Beruf”, 1917, beskrev han ett samhälle som blivit allt mer rationalistiskt, teknokratiskt och byråkratiserat och just därför allt mindre meningsfullt.⁵⁴ Vår värld är inte längre besjälad av högre syften, påpekade Weber, utan har reducerats till en samling ”fakta” som objektivt kan observeras, mätas och förklaras. Människan är idag bara ett sådant faktum bland andra. När allting måste motiveras i rationella termer lämnar gudarna oss åt vårt öde. Vi jobbar allt hårdare, mer glädjelöst, men livet har tappat sin poäng; allt vi har kvar är vår ekonomiska tillväxt och våra allt djupare depressioner.⁵⁵ Webers klassiska text, *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, reviderad upplaga 1920–21, slutar med bilden av ett *stahlhartes Gehäuse* – ett ”skal hårt som stål” – i vilket vi innesluter oss själva.⁵⁶ Människor som innesluter sig själva i stålskal är inte längre fullständiga människor. Deras rörelsemönster är mekaniska; de står stela i sina poser och deras kroppsställningar uttrycker inte deras sinnesstämningar; de kan inte längre använda sina kroppar för att känna sig fram i, och för att förstå, sin omvärld.⁵⁷ Musiken som beskriver dessa rörelsemönster är metallisk, repetitiv och begränsad, kanske som framförd på en av de självspelande pianon som var så populära under tiden kring sekelskiftet.⁵⁸ Först blir man förvånad över att ingen sitter vid tangentbordet, sen blir man imponerad över tekniken, men till sist blir man galen på det mekaniska och känslolösa hamrandet.

Georg Simmels analys liknar Webers, men han fokuserade framför allt på konsekvenserna av livet i den moderna staden.⁵⁹ Moderna städer, sa Simmel, är inrättade efter de principer som styr ekonomiska marknader: på en marknad

52 James, ”The Energies of Men”, 23.

53 Bendix, *Max Weber*, 26. För en mer klinisk beskrivning, se Frommer & Frommer, ”Max Webers *Krankheit*”, 161–171.

54 Weber, ”Science as a Vocation.”

55 Baehr, ”Iron Case and Shell Hard as Steel”, 160.

56 Weber, *Protestant Ethic*, 181. Talcott Parsons översättning av *stahlhartes Gehäuse* som ”iron cage” är, som Baehr påpekar, en felöversättning. Baehr, ”Iron Case and Shell Hard as Steel”, 153–169.

57 Baehr, ”Iron Case and Shell Hard as Steel”, 163–165.

58 Evans, ”Pianola Music”, 761–764.

59 Simmel, ”The Metropolis and Mental Life”, 11–19. Jmf. Goodstein, *Experience Without Qualities*, 249–280.

har allting sitt pris och en vara kan lätt jämföras med alla andra varor. Allting kan därför också lätt ersättas med någonting annat. I den moderna staden blir vi till konsumenter av livsstilar, åsikter och sexuella partners, men ingenting berör oss eftersom allt är ersättningsbart.⁶⁰ Eftersom marknadsrelationer är opersonliga kan transaktionerna utföras i allt snabbare takt, och i allt vidare, och till slut världsomspännande, nätverk. Enskilda människor blir snart överstimulerade av alla dessa disparata intryck och till slut kan vi inte längre ta emot och behandla all information som kastas emot oss. För att klara oss rationaliserar vi våra erfarenheter – vi tänker för mycket och känner för lite – och på så sätt förlorar vi den direkta, förkroppsligade, kontakten med omvärlden. Det slutliga resultatet är moderna människor som är *blasé* – fullkomligt ointresserade av den värld de lever i.⁶¹

Men Simmel hittar ett annat rörelsemönster än Weber, åtminstone hos de mest sofistikerade människorna i de stora städerna. Denna blaserade överklass är ständigt på jakt efter nya intryck, nya stimulanser, nya droger, och kan därför aldrig sitta stilla. De flyr från sina vardagliga liv, från sina tråkiga jag, och klättrar i berg, dyker bland korallrev, genomkorsar öknar och djungler – eller beger sig rastlöst från ett sexuellt äventyr till ett annat.⁶² Moderna storstadsbor är intendenten för den tavelutställning som är deras erfarenheter, men en tavelutställning, påpekar Simmel, är inte ett liv, åtminstone inte om vi kräver att ett liv ska organiseras kring ett sammanhållande narrativ. Musiken som ackompanjerar utställningen är också den rastlös, hetsande och sönderbruten – ungefär som Arnold Schönbergs 12-tons musik som aldrig hittar någon plats att vila, eller som Igor Stravinskijs *Våroffer*, 1913, med sin förment animaliska exotism.⁶³

Många amerikaner, sa vi, delade den här analysen. De led av "neurasteni", en sjukdom som amerikanerna själva identifierade som typiskt amerikansk. Det var i USA trots allt som det moderna livet var som mest hektiskt, där folk arbetade de längsta arbetstiderna och hade de högsta stressnivåerna. Dessutom var trafiken i amerikanska storstäder intensiv, bullret öronbedövande, och blandningen av språk och kulturer både förvirrande och utmattande.⁶⁴ USA var världens mest moderna land, och därmed det mest civiliserade, men samtidigt hade civilisationen gjort amerikanska män omanliga och amerikanska kvinnor okvinnliga. Detta framgick inte minst från deras rörelsemönster.⁶⁵ Moderna

60 Simmel, *The Philosophy of Money*, 347–354.

61 Aho, "Simmel on Acceleration, Boredom, and Extreme Aesthesia", 4.

62 Simmel, "The Alpine Journey", 219–221; Simmel, "The Adventure", 221–232. Jmf. Kierkegaard, "Forførerens Dagbog."

63 Om det första framförandet den 29 maj, 1913, se Eksteins, *Rites of Spring*, 10–54.

64 Aho, "Simmel on Acceleration, Boredom, and Extreme Aesthesia", 451–455.

65 Mauss, "Notion de technique du corps", 365–386. Fast Mauss analys av skillnaderna i amerikanska och franska kvinnors sätt att röra sig resulterade i helt andra slutsatser.

amerikanska män var bräckliga och rörde sig försiktigt och nedhukade; amerikanska kvinnor var endera manhaftigt oregerliga eller så överstimulerade att de ständigt måste ligga till sängs.

Weber gav inte många konkreta råd för hur vi skulle kunna komma ur vårt stålskal. Även om han var pessimistisk, så visste han att det kapitalistiska systemet inte kunde avvisas. Tvärt om. Tyskland måste skynda sig att efterlikna det framgångsrika England.⁶⁶ Simmel gav inte heller han några direkta råd till sina läsare, men i andra delar av hans författarskap betonade han betydelsen av människans sociabilitet.⁶⁷ Vi kan bara utveckla vår personlighet, enligt Simmel, om vi kan hitta skydd från marknadens logik och umgås på ett personligt och intimt sätt med andra människor. Det bästa exemplet är kanske vad som händer när människor konverserar med andra.⁶⁸ På tehus, på pubar och i borgerskapets salonger – och Simmel själv höll i en mycket framgångsrik salong – kan människor träffas och talas vid utan att behöva tänka på vad som är nyttigt och rationellt. Genom att stänga dörren till den hektiska och opersonliga världen utanför kan vi återupprätta våra relationer med andra, konkreta och namngivna, individer, och därmed försvara vår individualitet.⁶⁹ Musiken som ackompanjerar dessa samtal är ett stycke kammarmusik, kanske en av Beethovens sista stråkkvartetter. Kammarmusik är musik för det avskilda rummet, och också den organiserad genom de regler som gäller för intim konversation.⁷⁰

Trots sitt allvarliga sjukdomstillstånd var amerikaner i allmänhet ofta optimistiska vad det gällde möjligheterna till en framgångsrik behandling. Theodore Roosevelt är ett exempel. Som ung hade också han lidit av neurasteni, men han hade botat sig själv genom fysisk träning, resor och ständiga aktiviteter. Ett resmål han ofta återkom till var de klippiga bergen i väster, nyligen erövrade från dess ursprungsbefolkning och nu, genom de nya järnvägarna, lätt tillgängliga för alla amerikaner. Roosevelt reste ofta västerut för att jaga buffel och 1883, samma år som han blev guvernör i New York, köpte han en ranch i Dakota. Den medicin som fungerat för honom själv förespråkade han för USA som helhet. ”Jag vill inte predika läran om den skamliga lättjan”, förklarade han, ”utan läran om det krävande livet, livet av möda och ansträngning, arbete och kamp.”⁷¹

Vi beundrar inte mannen som förespråkar den räddhågade freden. Vi beundrar mannen som förkroppsligar de segrande ansträngningarna; mannen som aldrig gör någonting orätt mot sin granne, som är snabb att hjälpa en vän, men

66 Baehr, "Iron Case and Shell Hard as Steel", 166.

67 Simmel, "The Sociology of Sociability", 120–130.

68 Bistis, "Simmel and Bergson", 397–398. Om konversationens moral i moderna samhällen se Ringmar, *Mechanics of Modernity*, 113–115.

69 Simmel, "The Sociology of Sociability", 122–130. Jmf. Ringmar, *Surviving Capitalism*, 31–42.

70 Schütz, "Making Music Together", 76–97.

71 Roosevelt, "The Strenuous Life", 3.

som har de manliga kvaliteter som behövs för att gå segrande ur det verkliga livets ständiga strider.⁷²

Ekonomiska marknaden kan mycket riktigt begränsa vår handlingskraft, menade Roosevelt, men hans analys var långt mer konkret än Simmels. Problemet är framför allt de stora karteller som skaffar sig monopol på en viss marknad och som gör det omöjligt för vanliga amerikaner att starta egna företag.⁷³ Det finns däremot ingenting avhumaniserande hos kapitalismen som sådan och marknaden kan förbättras genom lagar som förbjuder karteller och monopol. Men framför allt är lösningen att kombinera marknadslogiken med en mer ursprunglig logik som ger stillasittande, överciviliserade och avkönade amerikanska män chansen att återknyta bekantskapen med sina tidigare, mer maskulina, jag.⁷⁴ Kom och besök våra nya nationalparker, uppmanade Roosevelts vän John Muir sina landsmän:

Tusentals trötta, nervskadade, över-civiliserade människor börjar upptäcka att en resa till bergen är en resa hem; att vildhet är en nödvändighet; och att nationalparker och reservat är användbara inte bara som källor till timmer och bevattnande floder, men som källor till livet.⁷⁵

Den lösning Roosevelt själv förespråkade gick ut på nationell expansion. På andra sidan Stilla havet kunde ett nytt gränsland öppnas upp och kriget med Spanien som startade i april 1898 erbjöd en möjlighet.⁷⁶ USA invaderade Filippinerna i februari 1899 och under de kommande tre åren utkämpades ett grymt kolonialkrig. Valet var, sa Roosevelt när han såg tillbaka på invasionen, ”om vi fejt skulle dra oss ur sammandrabbningen, eller om vi skulle gå in i den som det anstår ett modigt och livfullt folk; och om vi, när vi väl var inne i den, skulle kröna våra bannér med misslyckande eller med framgång.”⁷⁷ USA är ett civiliserat samhälle, men får inte förlora kontakten med sitt mer primitiva jag. I sin utrikespolitik måste amerikanerna tala vänligt med andra stater men samtidigt ”bära en stor påk.”⁷⁸ Rytmen som bäst passade ihop med den kroppshållningen var förstås marschmusik som vann en stor publik i USA under 1880-talet och framåt. Jag tror amerikaner svarar så starkt på marschmusik, skrev John Philip Sousa, genrens okrönte kung, ”eftersom den appellerar till deras kamplust.”

72 Ibid., 4.

73 Hofstadter, *The American Political Tradition*, 291–296.

74 Om kvinnors kurer mot neurasteni, se Lutz, *American Nervousness*, 31–37; Schuster, *Neurasthenic Nation*, 95–112.

75 Muir, ”The Wild Parks and the Forest Preservation of the West”, 1. Se vidare Schuster, *Neurasthenic Nation*, 136–138.

76 Hofstadter, ”Manifest Destiny and the Philippines”, 173–200.

77 Roosevelt, ”The Strenuous Life”, 8.

78 ”Speak softly, but carry a big stick.” Roosevelt använde först frasen i ett brev till Henry W. Sprague den 26 januari, 1900. Se ”American Treasures of the Library of Congress”, <http://www.loc.gov/exhibits/treasures/trm139.html>.

Som rytmen hos en afrikansk stridstrumma talar marschmusiken till en grundläggande rytm i människans konstitution, och den besvaras. En marsch stimulerar varje livgivande centrum, väcker fantasin och sporrar patriotiska impulser som kan ha varit slumrande under åratal.⁷⁹

Också i Europa tågade folk i takt med marschmusiken.⁸⁰ Européer mobiliserades genom olika rörelser tänkta att ge ny energi åt samhällskroppen – arbetarrörelsen, gymnastikrörelsen, nykterhetsrörelsen, scoutrörelsen, *Wandervogeln*, Kooperationen och nudismen. Men till slut var det kriget som löste problemet. Kriget skulle ge européerna handlingskraften tillbaka. ”Efter att ha vuxit upp i en trygg era”, skrev den skotske författaren Compton Mackenzie, ”så längtade vi efter större risker, efter det extraordinära, efter mäktiga och fruktansvärda erfarenheter”; äntligen, skrev den franske författaren Maurice Barrès, kan våra ”grå monotona liv” förlösas av kriget; ”jag vill inte dö för kung och fosterland”, enligt den engelske poeten Herbert Read, ”om jag dör så är det för min själs frälsning.”⁸¹ Med tillförsikt och självförtroende marscherade en generation européer mot förintelsen.

Pontus Fahlbeck och folkrörelserna

Pontus Fahlbeck bekymrade sig hela livet för sin hälsa, och från slutet av 1870-talet diagnostiserade han sig själv som ”neurasteniker.”⁸² Han besvärades av en svår och ständigt återkommande huvudvärk som gjorde honom ”allvarlig och sluten”, han var en ”enstöring”, och grubblade inte bara över statsvetenskapliga problem utan också över existentiella frågor om vadan och varthän.⁸³ Trots de 149 verken i hans bibliografi beskrev han sig själv som en ”arbetets invalid.” Precis som Roosevelt försökte han också att på olika sätt att kurera sig själv och lyckades ”med Guds hjälp” hålla krafterna uppe. Han reste på årlig sommarsemester till sin frus släkt i Finland; studerade det gamla antiken – ett forskningsområde han kallade ”en fridlyst plats”; och efter sekelskiftet höll han sig dessutom aktiv med ekonomiska affärer och satt med i styrelser för företag runt om i Sverige.⁸⁴ I praktiken verkar han dock ha hittat en Simmelsk lösning på sina nervproblem: Fahlbecks hem, både i Lund och senare i Djursholm dit han flyttade 1905, var en salong där tidens intellektuella och kulturpersonligheter

79 Sousa, *Marching along*, 358. Jmf. McNeill, *Keeping Together in Time*, 101–150.

80 Om engelska militärmusikband, se Russell, *Popular Music in England, 1840-1914*, 162–198.

81 Dessa tre citat är från Stromberg, *Redemption by War*, 44–45. Jmf. Ringmar & Kustermans, ”Modernity, Boredom and War”, 1783–1786.

82 Karaktäristiken av Fahlbeck i detta stycke är från Carlsson, ”Pontus Erland Andersson Fahlbeck.”

83 En del av de senare publicerade som Fahlbeck, *Världsåskådning och lufsutsikter*.

84 Carlsson ser donationen som skapade den Fahlbeckska Stiftelsen som ett försök från Fahlbecks sida att kompensera Lunds universitet för att han i stort sett varit tjänstledig från 1901 fram till pensionen 1915. Carlsson, ”Pontus Erland Andersson Fahlbeck.”

samlades. Här kompenserade hans frus sällskapstalanger för de sociala gåvor Fahlbeck saknade. Hon var ”gladlynt och spirituellt, gästfri och trofast, konstnärligt och musikaliskt initierad samt djupt intresserad för människor av olika slag och blev därför en strålande, sent glömd värdinna.”⁸⁵

Men Fahlbeck drog aldrig den Rooseveltiska slutsatsen att svenskar i allmänhet led av samma problem som han själv. Närhelst han rörde vid frågan om individers ”degeneration” – ett ämne som upptog samtidens rashygienister – insisterade han tvärt om på att alla eventuella fysiska eller psykologiska defekter hos individer var ”småsaker.”⁸⁶ Visserligen innehöll framför allt de lägre klasserna i samhället en ”ingalunda obetydlig stock svagt begåfvade”, men det var en naturens ordning och inte en konsekvens av ”rasens försämring.”⁸⁷ I allmänhet såg Fahlbeck kritiskt på svenskars förmåga. Han kallade sina landsmän ”intellektuellt godtrogna”, bristande i ”självständigt tänkande”, och ”omdömeslösa i allt som icke rör tekniska eller alldagliga ting” – men inget av dessa karaktärsdrag såg han som en konsekvens av det moderna samhället eller av civilisationens framfart.⁸⁸

I själva verket var svenskarnas personlighet en sorts välsignelse eftersom den skyddade dem från neurasteni och andra moderna sjukdomar. Svenskarna var helt enkelt för lantliga och för omoderna. Svenska städer var för små, arbetstakten och stressen för låg, och det fanns inte tillräckligt med etniskt eller kulturell blandning. Svenskarna använde sina kroppar mer än sina nerver och drabbades därför inte av nervös utmattning.⁸⁹ Därför stämmer inte heller Simmels beskrivning av tidsandan in på fallet Sverige. Många svenskar levde fortfarande långt från arbetsmarknaden och nära självhushållet, och marknadens logik var därför inte alls lika omdanande. Dessutom var det aldrig långt till naturen. Det fanns ingen risk att svenska män skulle förlora sin manlighet så länge skogarna var djupa och åkrarna besvärliga att plöja. Sverige hade därför få blaserade individer med behov av extrema nöjen och excentriciteter.⁹⁰ Att Fahlbeck själv drabbats av neurasteni, och att han behövde en Simmelsk kur, var snarare ett tecken på hur mycket mer sofistikerad än andra svenskar han ansåg sig vara.⁹¹

I allmänhet brydde sig inte Fahlbeck mycket över individernas öden i det

85 Ibid.

86 Fahlbeck, ”Det svenska folklynnnet”, 284.

87 Fahlbeck, ”Nymalthusianismen från rasbiologisk och rashygienisk synpunkt”, 329.

88 Fahlbeck, ”Ett försummat tillfälle”, 155; Fahlbeck, ”Avskedsord”, 262.

89 På det viset liknade svenskarna andra invandrare som nyligen anlät till USA. Schuster, *Neurasthenic Nation*, 22.

90 Hjalmar Söderberg, eller åtminstone huvudpersonen i en bok som *Doktor Glas*, skulle kunna utgöra ett undantag. Söderbergs författarskap är dock mycket Stockholms-centrerat. Söderberg, *Doktor Glas*.

91 Eftersom neurasteni ofta drabbade medlemmar av överklassen var diagnosen ofta eftersökt av andra samhällsklasser. Schuster, *Neurasthenic Nation*, 24, 33–34.

moderna samhället. Han varnade sålunda, precis som Weber, för rationalitetens ökande roll, men han identifierade ingen Weberiansk rationaliseringsprocess. Han var inte märkbart orolig för ett förtingligande av mänskliga värden och han hittade inget ”stålskal” hos svenskarna. Istället kopplade han rationalismen till en tilltagande misstro mot traditionella auktoriteter. Rationalismen hade givit vanligt folk vad de trodde var goda argument att använda mot Gud och Kungen. Men framför allt betydde rationalismen en ökad individualism, och individualism betydde i sin tur egenintresse. I ett samhälle där rationella lagar styr tänker alla bara på sig själva: män behöver inte längre kvinnor och kvinnor behöver inte män; svenskar emigrerar till USA och vill inte längre göra värnplikt. Men det var framför allt gruppegoismen som oroade Fahlbeck. I ett Sverige där ”partikänslan” och ”partilydnaden” hade ersatt rättskänslan höll samhället på att falla sönder i stridande partiintressen. Den nya arbetarklassen var det bästa exemplet, men parlamentarismen var också förkastligt eftersom den gjorde statsministern till ”partiman” och kungen till en ”jaherre” som måste gå med på allt som regeringen bestämde.⁹² Bara en regering som ser till helheten kan styra i hela landets intresse.⁹³

Den tidsanda som Fahlbeck beskrev var således helt annorlunda än den som rådde på kontinenten. Svenskarna var inte passiva och neurasteniska utan tvärt om alldeles för aktiva. När den industriella revolutionen äntligen nådde landet under 1800-talets sista decennier, började svenska folket röra på sig; individer och grupper förflyttade sig på ett allt friare sätt och i en allt snabbare takt. Det främsta exemplet var arbetarklassens framväxt – arbetarklassen var ”framryckande” och ”framstormande”, sa Fahlbeck, och dess ”uppstigande” var ”den stora tidsrörelsen själv.”⁹⁴ Emigrationen till USA var ett annat exempel på en folkrörelse som tagit karaktären av vad Fahlbeck kallade ”en flod” och en ”verklig folkvandring.”⁹⁵ Och kvinnors allt oftare hörda krav på jämställdhet med männen liknade han vid en ”pågående självständighetsrörelse.”⁹⁶ Problemet var bara att alla dessa rörelserna ofta skedde i diametralt olika riktningar och att de inte längre kunde kontrolleras av varken staten eller kyrkan. Ambitiösa unga män från bondeståndet vill ”kunna fullborda den sociala cirkulationen och nå upp till herrskapsklassen”, men då blir det ”en stor trängsel inom denna klass” som till slut hotar att spränga hela samhällsbygget.⁹⁷ Men

92 Om arbetarrörelsen, se Fahlbeck, ”Den svenska arbetarrörelsen på afvägar”, 193–210. Om parlamentarismen se Fahlbeck, ”Personligt rådsvalde eller folkligt konungadöme”, 99.

93 Fahlbeck, ”Personligt rådsvalde eller folkligt konungadöme”, 102.

94 Fahlbeck, ”Ett politiskt program”, 204, 213.

95 Fahlbeck, ”Emigrationen”, 199, 201.

96 Fahlbeck, ”Nymalthusianism”, 287. ”Kraven på kvinnornas politiska och kulturella emancipation”, som Carlsson påpekar, ”hade i honom en svår vedersakare.” Carlsson, ”Pontus Erland Andersson Fahlbeck”

97 Fahlbeck, ”Nymalthusianism”, 254.

åker de å andra sidan till USA, förlorar svenskarna den nationella samhörighetskänsla som utgör "själva livsvillkoret för dess existens som folk."⁹⁸

Vad kunde då göras? Fahlbeck hade ingenting alls emot rörlighet – varken fysiskt eller metaforisk – men han ville att folket skulle röra på sig tillsammans, som en kropp och åt samma håll. Han tänkte sig ett samhälle som inneslöt sina medlemmar i en ny gemenskap där social rörlighet kunde kombinerades med nationell samling och enighet. Det var därför han ville binda fabriksarbetarna till kontrakt som i praktiken skulle göra tjänstemän av dem och därför kvinnors "frigörelse" måste ske inom, och inte utom, hemmet. Den musik han hörde i sitt sinne var en psalm som klingade ut från en svensk lantkyrka eller nationalsången som den sjöngs den sjätte november varje år.⁹⁹ Psalmer och nationalsånger sjungs unisont, med en röst; de är enkla i sina melodier och alla kan sjunga med; inga individuella röster hörs och det finns ingen plats för individuella uttryck.¹⁰⁰ Ledaren för den allsvenska kören var självklart kungen, och Fahlbeck återkom ofta till grundlagens ord att "Konungen äger att allena styra riket."¹⁰¹ Men yttre fiender och hot kunde också användas för nå enighet.¹⁰² Det var sålunda ett problem att Sverige inte varit i krig sedan 1814 och att landet före 1905 inte ens, på grund av unionen med Norge, haft en egen utrikespolitik. "[F]rånvaron af en spännande och samlande utrikespolitik, fick den svenska nationalkänslan att fullständigt inslumra."¹⁰³ För Fahlbeck var det här ett argument för Sveriges deltagande i första kriget och för ett direkt ingripande i inbördeskriget i Finland, men argumentet är inte det samma som det Roosevelt använde vid USAs invasion av Filippinerna. I Sveriges fall fanns det ingen koppling mellan individuell håglöshet och en håglös stat; det var tvärt om den överdrivna rörligheten hos grupper och individer som utrikespolitiken skulle användas för att "stäfja." Vad som behövde väckas var det kollektiva jaget.¹⁰⁴

Men den kraft som mer än någon annan satte folket i rörelse var barnafödandet och det var barnafödandet som bättre än någonting annat gav svar på frågan om nationers nedgång och fall. I gåvobrevet från 1918 lämnade Fahlbeck orsakssambanden öppna och hoppades att de bättre skulle undersökas av kommande generationer av statsvetare. Men i sina egna artiklar är det inget tvivel om hur det hela hänger ihop: nativiteten är nationens motor; det är barnafö-

98 Fahlbeck, "Det svenska folklynnnet", 284.

99 Om användandet av musikaliska metaforer i politisk retorik, se Ringmar, "Metaphors of Social Order", 61–63.

100 Se till exempel Cerulo, "Sociopolitical Control and the Structure of National Symbols", 76–98.

101 "För svenskarna med deras tröga sinnelag och osjälvständiga tänkande passar bäst en styrelse med en kraftfull konung i spetsen." Fahlbeck, "Ett försummat tillfälle", 154.

102 Fahlbeck, Svensk och nordisk utrikespolitik.

103 Fahlbeck, "Det svenska folklynnnet", 283; Sturfelt, "Utanför krigskartan", 153–156; Johansson, "Nationens manliga dådkraft", 111–114, 134–135.

104 Sturfelt, "Utanför krigskartan", 143–159.

dandet mer än någonting annat som sätter folket i rörelse. ”Ty folken kämpa om utrymmet och framtiden icke blott med vapen och den ekonomiska konkurrensen utan ytterst genom det antal lif, som årligen sättas i världen.”¹⁰⁵ Det var sålunda den sjunkande mortaliteten i Europa under 1800-talet och den snabbt ökande befolkningen som skapat behov av ”armbågsrum” och gjort det möjligt för européerna att snabbt kolonisera resten av världen. Folkökningen ”föranleder en spänning af alla krafter med däraf följande snabb kulturutveckling samt ökad politisk makt.”¹⁰⁶ Folkminskning å andra sidan får de motsatta effekterna – ett land med sjunkande nativitet har inget behov av att röra på sig och till slut tappar det till och med viljan att försvara sig. Det var precis det som hände i det antika Grekland och Rom. Greker och romare litade på en klassisk version av ”tvåbarnssystemet”, och som ett resultat föddes det alldeles för få barn. I det demografiska vakuum som skapades sögs utomstående folkslag in, och den antika kulturen togs till slut över av barbarer.¹⁰⁷ Idag, menade Fahlbeck, står Sverige inför exakt samma situation. Även om det inte är oss svenskar förunnat att ”vara med om jordklotets slutliga delning”, måste vi åtminstone se till att ”bevara vår självständighet på det stycke land, som vi inneha.”¹⁰⁸

I Sverige var det Socialdemokraterna som till slut hittade lösningarna på de problem Fahlbeck identifierade. Folkets rörelser blev till ”folkrorelser” som organiserades och kontrollerades, inte av kungen eller kyrkan utan av en socialdemokratisk välfärdsstat. Men kontinuiteten mellan 1918 års konservativa kulturpessimism och 1930-talets progressiva reformister är ändå långt större än vad de senare har velat erkänna. Socialdemokraterna vann den ideologiska striden framför allt genom att anpassa det konservativa tankegodset efter tidens krav. Den nationella gemenskapen blev ett ”folkhem”, marknadens nedbrytande krafter stoppades av välfärdsstaten, och folkstammens förvekligande blev till en ”kris i befolkningsfrågan” som motarbetades av socialpolitik och tvångssteriliseringar.¹⁰⁹ Nativiteten uppmuntrades aktivt av en stat som än i dag ser barnafödandet som svenskarnas viktigaste uppgift. Vad det gäller kroppshållningar och rörelsemönster så mobiliserades arbetarklassen, men samtidigt hölls den tillbaka. Under Socialdemokratins ledning blev folket allt mer rörligt, men det var, precis som Fahlbeck önskat, en fråga om en kontrollerad rörlighet under ansvar. Arbetarklassen sjöng ”Internationalen” och sen sjöng de nationalsången, men det viktiga var inte vad de sjöng utan att de sjöng tillsammans, unisont, medan de marscherade fram. Det är naturligtvis stora skillnader mel-

105 Fahlbeck, ”Det svenska folklynnnet”, 286.

106 Fahlbeck, ”Nymalthusianism”, 256–257.

107 Ibid., 282.

108 Ibid., 286.

109 Om användandet av familjemetaphorer i politisk retorik, se Ringmar, ”Metaphors of Social Order”, 60–61.

lan nationalsocialismen och socialnationalismen, men långt större likheter mellan Pontus Fahlbeck och Per Albin Hansson.

Bibliografi

- Aho, Kevin, 2007. "Simmel on Acceleration, Boredom, and Extreme Aesthesia." *Journal for the Theory of Social Behaviour* 37, no. 4 (December 1): 447–62.
- Baehr, Peter, 2001. "The 'Iron Cage' and the 'Shell as Hard as Steel': Parsons, Weber, and the Stahlhartes Gehäuse Metaphor in the Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism." *History and Theory* 40, no. 2 (May): 153–69.
- Beard, George Miller, 1881. *American Nervousness: Its Causes and Consequences, a Supplement to Nervous Exhaustion (Neurasthenia)*. New York: Putnam.
- Bendix, Reinhard, 1962. *Max Weber: An Intellectual Portrait*. New York: Doubleday.
- Bistis, Margo, 2005. "Simmel and Bergson: The Theorist and the Exemplar of the 'Blasé Person.'" *Journal of European Studies* 35, no. 4: 395–418.
- Carlsson, Sten, 1953. "Pontus Erland Andersson Fahlbeck." *Svenskt Biografiskt Lexikon*. <http://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=15618>.
- Carroll, Noël, 2003. "Art and Mood: Preliminary Notes and Conjectures." *The Monist* 86, no. 4: 521–55.
- Cerulo, Karen A., 1989. "Sociopolitical Control and the Structure of National Symbols: An Empirical Analysis of National Anthems." *Social Forces* 68, no. 1
- Dewey, John, 1987. *Art as Experience*. Edited by Jo Ann Boydston. Originally published in 1934. The Later Works, 1925–1953 10. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Dreyfus, Hubert L., 1990. *Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*. Cambridge: MIT Press.
- Eksteins, Modris, 1989. *Rites of Spring: The Great War and the Birth of the Modern Age*. New York: Mariner Books.
- Evans, Edwin, 1921. "Pianola Music." *The Musical Times* 62, no. 945 (November 1): 761–64. doi:10.2307/908952.
- Fahlbeck, Pontus, 1884. *Den s.k. striden mellan Svear och Götar, dess verkliga karaktär och orsaker*. Stockholm.
- Fahlbeck, Pontus, 1899. "Statsvetenskaperna vid universiteten." *Statsvetenskaplig tidskrift* 2, no. 1: 277–80.
- Fahlbeck, Pontus, 1902. "Nymalthusianism." *Statsvetenskaplig tidskrift* 5, no. 4.
- Fahlbeck, Pontus, 1903. "Emigrationen." *Statsvetenskaplig tidskrift* 6, no. 4.
- Fahlbeck, Pontus, 1905. "Ett politiskt program." *Statsvetenskaplig tidskrift* 8, no. 4.
- Fahlbeck, Pontus, 1908. "Den svenska arbetarörelsen på afvägar." *Statsvetenskaplig tidskrift* 11, no. 4: 193–210.
- Fahlbeck, Pontus, 1910. *Världsåskådning och lifsutsikter: föredrag*. Lund: Gleerup.
- Fahlbeck, Pontus, 1911. "Det svenska folklynnnet." *Statsvetenskaplig tidskrift* 14, no. 4: 279–88.
- Fahlbeck, Pontus, 1911. "Nymalthusianismen från rasbiologisk och rashygienisk synpunkt." *Statsvetenskaplig tidskrift* 14, no. 5: 314–34.
- Fahlbeck, Pontus, 1912. *Svensk och nordisk utrikespolitik*. Stockholm: A. Bonnier.
- Fahlbeck, Pontus, 1914. "Personligt rådsvalde eller folkligt konungadöme." *Statsvetenskaplig tidskrift* 17, no. 2.
- Fahlbeck, Pontus, 1914. "Världskriget Och vi." *Statsvetenskaplig tidskrift* 17, no. 4: 209–14.
- Fahlbeck, Pontus, 1915. *Festskrift till Pontus Fahlbeck: Den 15 Oktober 1915*. Lund.

- Fahlbeck, Pontus, 1918. "Ett försummat tillfälle: Ett ord för dagen tillika en folkpsykologisk studie." *Statsvetenskaplig tidskrift* 21, no. 3: 147–59.
- Fahlbeck, Pontus, n.d. "Strödda meddelanden." *Statsvetenskaplig tidskrift*, 233–40.
- Fahlbeck, Pontus, 1918. "Till Statsvetenskaplig Tidskrifts läsare: Ett avskedsord." *Statsvetenskaplig tidskrift* 21, no. 5: 257–62.
- "Fahlbeck, Pontus Erland." *Nordisk familjebok*, 1907. <http://runeberg.org/nfbg/0679.html>.
- "Fahlbeck, Pontus Erland." *Encyclopedia of the Social Sciences*. Gale, 1968.
- Frommer, Jörg & Sabine Frommer, 1993. "Max Webers Krankheit soziologische Aspekte der depressiven Struktur." *Fortschritte der Neurologie, Psychiatrie* 61, no. 5: 161–71.
- Goodstein, Elizabeth, 2005. *Experience Without Qualities: Boredom and Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Han-Pile, Béatrice, 2009. "Affectivity." In *A Companion to Phenomenology and Existentialism*, edited by Hubert L. Dreyfus and Mark A. Wrathall, 240–52. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Heidegger, Martin, 2001. *The Fundamental Concepts of Metaphysics: World, Finitude, Solitude*. Originally published in 1929. Bloomington: Indiana University Press.
- Hofstadter, Richard, 1952. "Manifest Destiny and the Philippines." In *America in Crisis, Fourteen Crucial Episodes in American History*, edited by Daniel Aaron, 173–200. New York: Alfred A. Knopf.
- Hofstadter, Richard, 1989. *The American Political Tradition: And the Men Who Made It*. Reissue edition. New York: Vintage.
- James, William, 1911. "The Energies of Men." In *On Vital Reserves*, 3–39. New York: Henry Holt & Co.
- Jerneck, Magnus & Björn Badersten (red.), 2010. *Kontraster och nyanser: svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund: Statsvetenskaplig tidskrift.
- Johansson, Rune, 2009. "'Nationens manliga dådkraft': krig och fred i nationella föreställningar, 1815–1945." In *Fred i realpolitikens skugga*, edited by Magnus Jerneck, 111–42. Lund: Studentlitteratur.
- Jönsson, Christer, 1993. "International Politics: Scandinavian Identity Amidst American Hegemony?" *Scandinavian Political Studies* 16, no. 2: 149–65.
- Kierkegaard, Søren, 1878. "Forførerens Dagbog." In *Enten-Eller: Et Livs-Fragment*. Copenhagen: C. A. Reitzel.
- Langer, Susanne K., 1957. *Philosophy in a New Key: A Study in the Symbolism of Reason, Rite, and Art*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lundquist, Lennart, 2010. "Statsvetenskap och biologi." In *Kontraster och nyanser: svensk statsvetenskap i brytningstid*, edited by Magnus Jerneck and Björn Badersten, 437–52. Lund: Statsvetenskaplig tidskrift.
- Lutz, Tom, 1991. *American Nervousness, 1903: An Anecdotal History*. Ithaca: Cornell University Press.
- Mauss, Marcel, 1950. "Notion de technique du corps." *Anthropologie et Sociologie*, 365–86.
- McNeill, William H., 2008. *Keeping Together in Time: Dance and Drill in Human History*. New York, USA: ACLS Humanities E-Book.
- Mitchell, S. Weir, 1878. *Fat and Blood and How to Make Them*. 2d ed., rev. Philadelphia: J.B. Lippincott & co.
- Mitchell, S. Weir, 1897. *Wear and Tear Or, Hints for the Overworked*. Ed. 8, rev. Philadelphia: Lippincott.
- Muir, John, 1903. "The Wild Parks and the Forest Preservation of the West." In *Our National Parks*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rahn, Wendy M., Brian Kroeger & Cynthia M. Kite, 1996. "A Framework for the Study of Public Mood." *Political Psychology* 17, no. 1 (March): 29–58.

- Ringmar, Erik, 2005. *Surviving Capitalism: How We Learned to Live with the Market and Remained Almost Human*. London: Anthem Press.
- Ringmar, Erik, 2008. "Metaphors of Social Order." In *Politics, Language and Metaphor*, edited by Terrell Carver and Jernej Pikalo, 304. London: Routledge.
- Ringmar, Erik, 2009. *The Mechanics of Modernity in Europe and East Asia: The Institutional Origins of Social Change and Stagnation*. London: Routledge.
- Ringmar, Erik & Jorg Kustermans, 2011. "Modernity, Boredom and War: A Suggestive Essay." *Review of International Studies* 34, no. 3 (October): 1775–92.
- Roosevelt, Theodore, 1903. "The Strenuous Life." In *The Strenuous Life: Essays and Addresses*, 3–22. Philadelphia: Gebbie & Co.
- Ruin, Olof, 1977. "Political Science Research in Sweden 1960–1975: An Overview." *Scandinavian Political Studies* 12, no. A12: 157–84.
- Ruin, Olof, 2003. "Political Science on the Periphery: Sweden." *Annual Review of Political Science* 6, no. 1: 41–54.
- Russell, Dave, 1987. *Popular Music in England, 1840–1914: A Social History*. Montreal: Carleton University Press.
- Ryle, Gilbert, 1949. *The Concept of Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Salomon, Kim, 1996. *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*. Stockholm: Raben Prisma.
- Schuster, David G., 2011. *Neurasthenic Nation: America's Search for Health, Happiness, and Comfort, 1869–1920*. Critical Issues in Health and Medicine. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Schütz, Alfred, 1951. "Making Music Together: A Study in Social Relationship." *Social Research* 18, no. 1 (March): 76–97.
- Simmel, Georg, 1949. "The Sociology of Sociability." *American Journal of Sociology* 55, no. 3 (November): 254–61.
- Simmel, Georg, 1972. "The Metropolis and Mental Life." In *Georg Simmel on Individuality and Social Forms*, 11–19. Chicago: University of Chicago Press.
- Simmel, Georg, 1998. "The Adventure." In *Simmel on Culture: Selected Writings*, 221–32. Originally Published in 1911. London: Sage.
- Simmel, Georg, 1998. "The Alpine Journey." In *Simmel on Culture: Selected Writings*, 219–20. London: Sage.
- Simmel, Georg, 2011. *The Philosophy of Money*. Edited by David Frisby and Charles Lemert. Abingdon: Routledge.
- Sizer, Laura, 2000. "Towards A Computational Theory of Mood." *The British Journal for the Philosophy of Science* 51, no. 4 (December 1): 743–770.
- Söderberg, Hjalmar, 1905. *Doktor Glas*. Stockholm: Albert Bonniers förlag. <http://runeberg.org/drglas/>.
- Sousa, John Philip, 1994. *Marching Along: Recollections of Men, Women, and Music*. Edited by Paul E Bierley. Westerville: Integrity Press.
- Stanghellini, Giovanni & René Rosfort, 2013. *Emotions and Personhood: Exploring Fragility, Making Sense of Vulnerability*. Oxford: Oxford University Press.
- Stimson, James A.1., 2012. "On the Meaning & Measurement of Mood." *Daedalus* 141, no. 4 (Fall): 23–34.
- Stromberg, Roland N., 1982. *Redemption by War: The Intellectuals and 1914*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Sturfelt, Lina, 2009. "Utanför krigskartan: första världskrigets svenska berättelser om neutralitet och modernitet." In *Fred i realpolitikens skugga*, edited by Magnus Jerneck, 143–67. Lund: Studentlitteratur.
- Taylor, Charles, 1985. "Neutrality in Political Science." In *Philosophical Papers: Philosophy and the Human Sciences*, 2:58–90. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vallinder, Torbjörn, 1992. "Pontus Fahlbeck: en statsvetenskaplig klassiker?" In

- Statsvetarporträtt: svenska statsvetare under 350 år*, edited by Gunnar Falkemark, 51–70. Stockholm: SNS Förlag.
- Wallengren, Sigfrid, 1923. "Pontus Fahlbeck." *Statsvetenskaplig tidskrift* 26, no. 3: 210–28.
- Weber, Max, 1930. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Translated by Talcott Parsons. New York: Charles Scribner's Sons.
- Weber, Max, 1958. "Science as a Vocation." *Daedalus* 87, no. 1 (January 1): 111–34.
- Woodward, Bob, 2002. *Bush at War*. New York: Simon & Schuster.
- Woodward, Bob, 2004. *Plan of Attack*. New York: Simon & Schuster.
- Young, Iris Marion, 1980. "Throwing Like a Girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment, Motility and Spatiality." *Human Studies* 3: 137–56.